

Genç Plinius'un Anadolu Mektupları Işığında Traianus Döneminde Bithynia Eyalet Yönetimi

Arş. Gör. Mehmet Sait BENEK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi,

Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

m.s.benek@mu.edu.tr

Öz

Genç Plinius, 111 yılında Roma İmparatoru Traianus tarafından Küçük Asia'da Bithynia Eyaleti'ne, buradaki mali usulsüzlükler ve yargı düzensizlikleri ile ilgili şikâyetler nedeniyle *proconsul* (eyalet valisi) olarak atanmıştır. Genç Plinius, eyalet kentleriyle ilgili sosyal, siyasi, ekonomik, askeri ve dini konularda Traianus ile karşılıklı olarak mektuplaşmışlardır. Bu yazışmalar, Küçük Asia kentlerinin Roma İmparatorluğu hakimiyeti altındayken nasıl yönetildiği ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. Plinius'un mektupları birinci el kaynak olmasının yanında, bir valinin bir imparatorla eyalet yönetimiyle ilgili doğrudan mektuplaşması anlamında benzersizdir.

Anahtar kelimeler: Genç Plinius, Traianus, Mektuplar, Bithynia.

The Administration of Bithynia Province in Trajan Period in the Light of the Anatolian Letters of Pliny the Younger

Abstract

Pliny the Younger was assigned as governor to the province of Bithynia in Asia Minor by Trajan in 111 A.D. He corresponded with Trajan about social, politic, economic, military, and religious transaction of imperial business. This correspondence give us very important informations about cities of Asia Minor under the rule of Roman Empire. Pliny's correspondence are primary source and unique in terms of correspondence a governer with an emperor.

Key words: Pliny the Younger, Trajan, Correspondence, Bithynia.

Genç Plinius ve 10. Kitap Hakkında

Çalışmamızın girişinde Genç Plinius'un kimliği, eserini oluşturan mektupların genel yapısı ve gerek Roma tarihi, gerekse genel tarih yazıcılığı açısından önemi hakkında bilgiler vermeye çalışacağız. Böylece, Roma ile Küçük Asia kentleri arasındaki yönetim ilişkisini anlamamız açısından Genç Plinius'un mektuplarını seçme nedenimiz daha anlaşılır bir hale gelecektir.

Romalı soylu bir aileye mensup olan Genç Plinius (Gaius Plinius Caccilius Secundus-MS 62-113), tanınmış bir yazar ve filozof olan dayısı Yaşlı Plinius (Gaius Plinius Secundus Maior-MS 22-78)'un yanında yetişmiş ve önemli

politik bir çevre edinmiştir. 89-100 yılları arasında hukuk, maliye ve bayındırlık içerikli çeşitli devlet görevlerini başarıyla yerine getirmiş ve 100 yılında konsül olmuştur. 111 yılında İmparator Traianus (98-117) tarafından Küçük Asia'da Bithynia Eyaleti'ne, buradaki mali usulsüzlükler ve yargı düzensizlikleri ile ilgili şikâyetler nedeniyle *proconsul* (eyalet valisi) olarak atanmıştır¹. Zira Traianus eyaletlerdeki siyasi düzensizliklere yol açan gelişmeleri yakından takip eden bir imparatordu².

Genç Plinius'un 10 kitaptan oluşan *Epistulae* (Mektuplar)³ adlı eserinin ilk 9 kitabı sosyal, siyasi, ahlaki vb. birçok alanda yazılmış mektuplardan oluşmaktadır. Çalışmamızın odak noktasını oluşturan 10. kitap ise yazarın Bithynia valiliği sırasında (111-113) kentlerdeki sorunlarla ilgili Traianus'la karşılıklı görüş alışverişinde buldukları mektuplardan meydana gelmektedir. 10. kitap, 124 mektuptan oluşmaktadır. 1-14. mektuplar Traianus'un tahta çıktığı 98 yılı ve sonrasına tarihlenir ki bu dönemde Genç Plinius henüz Roma'dadır. Söz konusu mektuplar Plinius'un bazı politik istekleri (10.4, 5, 8, 11), Traianus'un Roma İmparatorluğu tahtına çıkışı (10.1) ve kazandığı zaferleri kutlama (10.14) içerikli konulardan oluşmaktadır. Aşağıda örneğini verdiğimiz mektup bu anlamda Plinius'un Traianus'u övdüğü ve ona olan bağlılığını bildirir içeriktir:

“Aziz İmparatorum, senin babana olan sadakatin onun ardından, gerektiğinden geç bir tarihte tahta çıkmaya yol açtı. Ama ölümsüz tanrılar, egemenliğin altına almış olduğun devletimizin başına geçmen için erdemlerine hız verdiler. Bundan dolayı, senin çağının yansıması olan her çeşit refahın sana ve senin sayende bütün insanlığa ulaşmasını dilerim”(Plinius, 10.1).

Mektupların geri kalanı ise Plinius'un 111-113 yılları arasında Bithynia valiliği sırasında kaleme alınmıştır. Mektupların 73'ü Plinius tarafından, 51'i ise Traianus tarafından⁴ yazılmıştır. İlk 50 mektup, genellikle Plinius'un görevi gereği eyalet ile ilgili gözlemlerini Traianus'a rapor verir nitelikteki aktarımları şeklindedir. Traianus'un bu mektupların bazılarını cevap vermeyi ihmal ettiğini görüyoruz. Sherwin-White, söz konusu mektupları “özel” olarak nitelerken⁵, Millar, Plinius'un mektuplarının Traianus tarafından bir şekilde ihmal edildiğini

¹ Bennet, 1997: 118; İmparatorluk eyaletlerindeki bu türden vergi usulsüzlüklerine çok sık rastlanmaktaydı. Örneğin, Cícero Kilikia Eyaleti valiliğine atandığı ilk zamanlarda yazdığı bir mektubunda konulan vergilerin ödenmediğinden bahsetmiştir: Cícero, ad. Att. 5.16.2.

² Hooper, 1979: s.430

³ Eserin orijinal dili olan Latince versiyonuyla ilgili kelime bazlı bir inceleme için bkz. W. D. Lowe (1913), *Anecdotes from Pliny's Letters*, Oxford: Clarendon Press.

⁴ Traianus'un yazdığı mektuplarla ilgili bir analiz için bkz. Sherwin-White, 1962: 114-125.

⁵ Sherwin-White, 1966: 566.

izah etmeye çalışmaktadır⁶. Her iki görüş de bizce makul görünmekle birlikte bunun Traianus'un kasıtlı bir davranışı olduğunu düşünmüyoruz. Çünkü Traianus'un cevapsız bıraktığı mektupların (10.4, 12, 13, 14) içeriğine benzer başka mektupları (10.7, 95, 105, 107) ilerleyen zamanlarda içtenlikle cevapladığını görüyoruz.

Plinius'un Bithynia mektuplarının bu kadar ilgi çekici olmasının birçok nedeni vardır. İlk olarak, kayıtlara geçen bu türden tarihi mektuplaşmalar arasında doğrudan bir Roma imparatoru ile yapılması ve neredeyse tümüyle bir eyaletin idaresi konulu olması dolayısıyla benzersizdir. Diğer taraftan, mektup yazımı Roma dünyasında ayrı bir edebî tür olarak nitelendirilirdi. Elimizde doğrudan Küçük Asia ile ilgili derlenmiş mektupları bulunan birçok yazar bulunmaktadır. Romalı ünlü hatip Marcus Tullius Cicero da Küçük Asia'da Kilikia Eyaleti valiliği sırasında (MÖ 51-50) birçok mektup yazmış, ancak tek taraflı olarak yazılan bu mektupların muhatabı Cicero'nun kimi zaman ailesi kimi zaman arkadaşları olmuştur⁷. Yine bir diğer Romalı ünlü gramer ve retorik ustası Marcus Cornelius Fronto (100-160)'nun Marcus Aurelius, Lucius Verius ve Antonius Pius ile imparatorluğun aile dostu ve özel öğretmeni olarak karşılıklı mektuplaşmaları mevcuttur. Bunlardan başka Cicero gibi Kilikia valiliği yapmış olan M. I. Brutus, daha sonra Kaisareia Piskoposu Büyük Basil, pagan sofist Libanos ve İmparator İulian'ın mektup derlemeleri sayılabilir⁸. Aslına bakılırsa, Plinius'un eserinin ilk 9 kitabındaki mektuplar da Romalı senatörler ve aristokrat sınıftan insanlara yazılmıştır. Diğer taraftan 10. kitapta Traianus ile kurduğu bu benzersiz mektup ilişkisi ise hem daha önce kendi yazdığı mektuplardan, hem de benzer türdeki diğer örneklerinden keskin bir çizgiyle ayrılmaktadır.

İmparatorluk yazışmaları ve Roma eyalet yönetiminin kıymetli bir örneği olan bu belgeler aynı zamanda bir antikçağ imparatorluğunun yönetimi altındaki bir eyalete ne şekilde müdahale ettiğinin de en açık örneğidir. Mektuplara büyük önem atfedilmesinin bir diğer nedeni, bunların birinci kişinin elinden çıkmış olmasıdır. (Yazışmaların Plinius ya da Traianus tarafından yapılmadığına dair herhangi bir kanıt veya atıf söz konusu değildir) Plinius'un Bithynia Eyaleti'ndeki ikinci görev yılının ardından mektupların aniden kesildiği görülmektedir. Bu konudaki en mantıklı açıklama Plinius'un valilik görevi sırasında bir şekilde yaşamını yitirdiği üzerinedir. Ancak, yazar öldükten sonra söz konusu mektuplar üçüncü bir kişi tarafından toplanarak bir kitap haline getirilmiştir. Bu kişinin kimliğiyle ilgili en güçlü işaret Plinius'un yakın çevresinde bulunan ve hatta bir mektubunda (94) Traianus'tan kendisi için imtiyaz istediği Suetonius Tranquillus (yakl. 70-135) olduğu yönündedir.

⁶ Millar, 2004: 32-34.

⁷ Örneğin Cicero, Kilikia Eyaleti valiliği sırasında arkadaşı Attikus'a yazdığı mektuplar aracılığıyla eyalette yaşanan gelişmeler hakkında çeşitli bilgiler vermiştir (Kurt, 2010: 53).

⁸ Bekker, 2008: 34; Stadter, 2006: 63.

Suetonius aynı zamanda İmparator Hadrianus (76-138)'un da mektup sekreterliği görevinde bulunmuştur. Bu ihtimal dahi göz önüne alındığında, söz konusu mektupların imparatorlukla ilgili çalışmalar arasındaki değeri yeterince anlaşılmaktadır.

İmparator Traianus

Çalışmamızın odak noktasını oluşturan Roma İmparatorluğu'nun Küçük Asia kentleriyle olan ilişkisini anlayabilmek için, Genç Plinius'un Bithynia valiliği sırasındaki icraatlarına ve dolayısıyla Traianus ile karşılıklı yazışmalarına başvuracağız. Ancak, hem mektupların ortaya çıktığı dönemi anlayabilmek, hem de bu dönemin söz konusu yazışmalar üzerinde nasıl bir etki bıraktığını görebilmek açısından "Traianus'un Roması"na göz atmamız uygun olacaktır. Traianus tahta çıkmadan önce Roma, Domitianus (81-96) döneminde içerde ve dışarda yaşadığı sıkıntılardan dolayı gergin bir sosyal-siyasi sürecin içerisindeydi. Nerva'nın kısa süreli (96-98) imparatorluk dönemi bu olumsuz ortamın tamamen ortadan kalkması için yeterli olmamıştır. Traianus dönemi ise Roma için ufak çaplı bir "rönesans" özelliği taşıyordu. Bu dönemde sınırlardaki sorunlar çözülmüş, halk sosyal ve sanatsal faaliyetlere yönlendirilmiştir. Plinius gibi birçok yazar bu ortamın rahatlığı içerisinde yazmaya başlamıştır⁹. Bu yazarlardan biri olan Gaius Cornelius Tacitus (56-117), Traianus dönemi için "*ruhumuz geri döndü*" ifadesini kullanır ve bu dönemde Roma halkının refahının günden güne arttığından bahsetmektedir (Tacitus, Ag. 3). MS IV. yüzyılda yaşamış olan Roma tarihi yazarlarından Flavius Eutropius, *Roma Tarihinin Özeti* adlı eserinde bizleri Traianus'un politik ve şahsi kişiliğinden şu sözleriyle haberdar etmektedir;

"Devlet yönetimindeki başarısı bütün imparatorları geride bırakacak seviyede yüksekti. Augustus döneminden sonra sınırların savunulması politikasını değiştirip, genişletme politikasını izleyen ilk imparator oldu¹⁰. Traianus son derece cömert, adil ve mütevazı bir yöneticiydi. Hakimiyeti altındaki her yere kentler inşa edilmesini sağladı. Anısına öyle büyük bir saygı duyuldu ki, bizim zamanımıza kadar senatusta bütün imparatorlar Augustus'tan daha talihli, Traianus'tan daha iyi şekilde başarılarla karşılanır" (Eutropius, 8.2-5).

Traianus'un saltanatının en belirgin özelliklerinden biri senatonun yetki alanına olan müdahaleleriydi. Bithynia Eyaleti bir senato eyaletiyken, yerel zenginlerin kamu harcamaları konusundaki aşırılıkları vb. konuları gerekçe

⁹ Salmon, 1959: 291-294; Goodman, 1997: 68.

¹⁰ Traianus'un döneminde Roma İmparatorluğu'nun ulaştığı sınırlar için bkz. Eutropius, 8.3.

göstererek burayı imparatorluk eyaleti haline getirmiştir¹¹. Roma imparatorluk çağı yazarlarının hem fikir olduğu otokrasi ahlakı düşünüldüğünde, Traianus'un tavrı bir korku imparatorluğu kurma eğiliminden ziyade örnek olma özelliği taşıyan iyi bir yönetici vasfıyla açıklanabilirdi¹². Traianus'un Roma tahtına çıkışının ardından oluşturduğu, adalet ve eşitliğin hakim olduğu dostane ortamın bir yansıması olarak İmparatorluk Eyaletine karşı sergilediği korumacı tavrı, Plinius'un Bithynia Eyaleti'ne ulaşır ulaşmaz kendisine gönderdiği ilk mektuba yazdığı cevaptan itibaren görmemiz mümkündür;

“Sevgili Secundus, Eyalet halkının benim tarafımdan gözetildiklerini anlayacaklarına inanıyorum. Çünkü sen de kendinin beni temsilen özel olarak¹³ seçilip onlara gönderildiğini açıklamaya özen göstereceksin. Diğer yandan, eyaletin kamu harcamalarının hesabını çıkartmalısın; çünkü bu konunun karışık olduğu yeterince açık”. (Plinius, 10.18).

Yazımızın devamında Plinius'un mektuplarından yola çıkarak ortaya koymaya çalışacağımız Roma'nın Bithynia Eyaleti'ne, o eyaletin kentlerine ve dolayısıyla kent halkına karşı sergilediği yönetim şeklini ifade etmeye çalışacağız. Bunun için 10. kitaptaki mektupları çeşitli konulara göre seçip, bu konulara hem Roma imparatoru olarak Traianus'un, hem de imparatorluğun özel temsilcisi konumundaki Plinius'un ne şekilde yaklaştığıyla ilgili genel bir fikir kazandırmayı amaçlıyoruz.

İdari Konular

Traianus, kentlerdeki suçlar, cezalar vb. yasal veya idari konularda, imparatorluk uygulamaları üzerinden hareket etmek yerine, öncelikle eyalette ya da kentte, varsa duruma uygun kanunlara başvurulması gerektiği taraftarıdır. Aksi halde en adil çözümleri tavsiye etmeye çalışmıştır.

¹¹ Kuiper, 2010: 128; Traianus'un senatoya olan müdahaleleri keyfi olmaktan çok kendi otokratik gücünün sağladığı imkanla ilgilidir (Rees, 2012: 137.)

¹² Carlos, 2009: 277.

¹³ Traianus'un Plinius'a; *sen de kendinin beni temsilen özel olarak seçilip onlara gönderildiğini açıklamaya özen göstereceksin...* şeklindeki sözleri, Plinius'un sıradan bir eyalet valisi olmadığını, Traianus'u temsil ederken dolayısıyla Roma'yı temsil ettiğini anlıyoruz. Traianus'un, Plinius'un politik kişiliğine olan güveninin yanında mektuplarında yer verdiği *mi Secunde carissime* (sevgili Secundusum-10.16, 44, 115. 117) vb. ifadeler, ikili arasındaki ilişkinin resmi ve yönetsel bir yakınlığın ötesinde, arkadaşlık ve saygı üzerine kurulu bir sıcaklıkta olduğunu gösteriyor.

Örneğin, Plinius bir mektubunda (10.47) Apameia kentinde daha önceki memurlar tarafından ihmal edilen mali işlerin¹⁴ incelenmesi konusunda adımlar attığını ancak, bir grup Apameialının geçmişten gelen geleneklerin kendilerine verdiği sorumlulukla, bunun için başvurdukları metinleri öne sürmesi üzerine Traianus'a danışmıştır. Traianus cevaben aşağıdaki mektubu (10.48) yazmıştır;

“Mektubuna eklediğin Apameialıların raporu beni, bu eyalet proconsullarının onların hesaplarını denetlemekten uzak durduklarına inandırmak istemelerinin nedenlerini araştırma gereğinden vazgeçirdi, çünkü bizzat Apameialılar senin, onların hesaplarını incelemene karşı çıkmadılar. Bir şekilde dürüstlüklerini dikkate almak gerekir; sahip oldukları ayrıcalıkları koruyarak bundan böyle bu denetimin benim irademle yerine getirileceğini bilsinler”.

Plinius bir başka mektubunda (10.31) başta Nicomedia ve Nicaea olmak üzere birçok Bithynia kentinde kamu işleri vb. cezalara mahkum edilmiş belli başlı kişilerin resmi görevler üstlendiğini ve bu yolla para kazandıklarını, bu kişiler hakkında uygulanması gereken yaptırım hakkında Traianus'a danışmıştır. Traianus'un cevabı aşağıdaki (10.32) şekilde olmuştur;

“Bu durumu özellikle düzeltmelisin; çünkü cezaya çarptırılmış olanlar, senin bana mektubunda yazdığın gibi, sadece hiçbir yetkiye dayanmadan serbest bırakılmakla kalmamışlar, aynı zamanda saygın konumdaki görevlere yeniden getirilmişler. Bu nedenle, geçen on yıl içinde mahkum edilmiş olup hiçbir yasal yetkiye dayanmadan serbest bırakılmış kişilerin cezalarını çekmek üzere geri gönderilmeleri gerekir. On yıl önce cezaya çarptırılmış, halsiz ve yaşlı kişiler varsa, bunları mahkumiyetten pek uzak sayılmayan kamu işlerine ayıralım”.

Traianus, yukarıdaki iki mektupta da görüldüğü üzere konuların çözümü noktasında, kişilerin devleti aldatmaya yönelik bir tutum içerisinde olmadıkları ya da telafi basit ihmallerin yaşandığı durumlarda sorumluluk karar mekanizmasını halkın lehine işletme yolunu seçmiştir.

Mali Konular

Traianus mektuplarda, Bithynia Eyaleti kentlerinin ekonomik anlamda ayakta kalmasının, tıpkı siyasi idare konusunda olduğu gibi kendi uygulamalarını takip etmeleri yoluyla mümkün olacağını, bunun yanında halkı Roma'nın çıkarına zarara uğratacak baskıcı politikalarından uzak durulması gerekliliğini vurgulamıştır. Savurganlığın önüne geçilmesinin önemine dikkat

¹⁴ Levick'e göre, Bithynia Eyaleti'ndeki genel problem önceki memurların yetersizliğidir. Bu durum Traianus'un bizzat güvendiği birini, yani Plinius'u eyalete vali olarak göndermesini gerekli kılmıştır (Levick, 1979: 119).

çektığı bir mektubunda (10.44), kendisi için Plinius'a saygılarını sunmaya gelen Byzantionlulara, bu iş için topladıkları paranın israf olduğunu açıklamış ve tekrarını yasaklamıştır.

Plinius bir diğer mektubunda (10.108), Bithynia ve Pontus kentlerinin satışlardan ya da kiralardan dolayı kendilerine olan borcun tahsili konusunda genel geçer bir tavsiye istemektedir. Traianus aşağıdaki mektupla (10.109) konuya açıklık getirmektedir;

“Herhangi bir nedenle çeşitli ortaklıklardan kaynaklanan paraların toplanmasında, Bithynia ve Pontus kentlerine hangi hakkın tanınması gerektiği her bir kentin yasasına göre dikkate alınmalıdır. Nitekim, eğer bu kentler, başka alacaklılara göre öncelik taşıyan bir ayrıcalığa sahipseler bu ayrıcalık korunmalıdır; eğer sahip değilseler, böyle bir ayrıcalığın benim tarafımdan özel kişilerin zararına tanınması uygun olmayacaktır.”

Plinius bir başka mektubunda (10.54) toplanan devlet gelirlerinin işletilmesi konusunda özel kişilere düşük faizle borç verilmesinin uygun olduğunu, bu konuda kendisinin ne tür bir fikir de olduğunu sormaktadır. Traianus'un aşağıdaki cevabı (10.55) yumuşak tavrının açık bir göstergesi niteliğindedir;

“Çok aziz Secundusum, devlet gelirlerinin daha kolaylıkla yatırımı için ben de faiz oranının düşürülmesinden daha iyi bir yol göremiyorum. Borçlananların sayısına göre onun ölçüsünü sen kararlaştır. İstemeyen kimseleri, belki de gerek duymayacakları bir şeyi almaya zorlamak çağımızın adalet anlayışına uygun değildir.”

Eyalet sistemi içerisinde çoğu yöneticinin adı yolsuzluklara karışmakta, nitekim Plinius'un da Bithynia Eyaleti'ne atanmasını gerekli kılan mesele de özellikle bu türden ekonomik sıkıntılar olduğunu yukarıda belirtmiştik. Bu durumda Traianus'un mali konulara yaklaşımıyla devletin ve halkın karşılıklı çıkar ilişkisini amaçladığı anlaşılmaktadır.

Kamusal Konular

Traianus döneminde Roma İmparatorluğu'nun kentlerin yeniden inşası ve her türlü kamu alanıyla ilgili düzenlemelere büyük önem verdiğini belirtmiştik. Bu anlamda Plinius'un Bithynia valiliği süresince kentlerle ilgili birçok yenilemeye gittiğini, bu konuda halka yardım ettiğini ve gücünün yetmediği yerde Traianus'ta yardım talebinde bulunduğunu görüyoruz. Traianus, Plinius'tan gelen, aşağıda örneklerini vereceğimiz mektuplarında inşa faaliyetleriyle ilgili neredeyse tüm konularda, valisine güvendiğini gösteren bir portre çizmiştir. Plinius'a, verdiği kararları uygulama konusunda tam yetki vermiş ve kent halkının refahını ön planda tutmuştur. Örnek vermek gerekirse;

Plinius'tan İmparator Traianus'a

“Efendim, Prusalıların hem harabe, hem de çok eski bir hamamı var. Bu yüzden burayı, hoşgörüne sığınıp, onarmak istemişlerdi. Ama ben bir yenisinin yapılması gerektiğini düşündüğümden..., bana öyle geliyor ki, onların bu arzusunu yerine getirebileceksin. Kentin saygınlığı ve senin çağının görkemi böyle bir yapıyı gerektirir.” (10.23)

Traianus'tan Plinius'a

“Yeni bir hamamın yapımı Prusalıların gücünü açacak bir yük olmayacaksa, onların bu arzusunu yerine getirebiliriz ama bu yüzden yeni bir vergi yükümlülüğüne girmemeleri ve zorunlu amaçlar için ayrılan gelirden daha fazla harcamamaları koşuluyla”. (10.24)

Plinius'tan İmparator Traianus'a

“Nicomedia topraklarının sınırında, çok büyük bir göl¹⁵ bulunuyor. Bunun üzerinde, mermerler, tarım ürünleri, kerestelik odunlar ve ticari mallar gemilerle, az bir masraf ve çabayla yola kadar taşınıp buradan yük arabalarıyla büyük bir zahmet ve daha büyük bir çabayla denize naklediliyor. Bu yüzden bu gölü denizle birleştirmek istiyorlar. Bu iş için bir sürü insana ihtiyaç var; ancak bunlar sırasıyla halledilebilir. Çünkü hem kırsal bölgelerde, hem de özellikle kentte büyük bir nüfus yoğunluğu var ve herkesin herkese yararlı olacak bir işle seve seve ilgileneceğine de hiç şüphe yok.

Ben o bölgenin yakınında bir kral tarafından kazdırılmış olan bir hendek keşfettim; ancak bu hendeğin birbirine bitişik tarlaların suyunu çekmek için mi, yoksa gölü nehre bağlamak için mi yapılmış olduğu kesin değildir. Çünkü bitirilmeden bırakılmış.

¹⁵ Söz konusu göl bugünkü Sapanca gölüdür. Gölün denizle birleştirilme hadisesine Plinius'un da mektubunda belirttiği üzere daha önce muhtemelen bir Bithynia kralı teşebbüs etmiştir. Bunun dışında Bizans İmparatoru Iustinianus (Prokopius, *De Aedificiis*, 5, 3, 8-11) ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde Kanuni'den başlayarak (Selaniki Tarihi, s. 283) birçok defa konuyla ilgili çeşitli projeler ele alınmış, ancak ciddi bir şekilde hayata geçirilememiştir; ayrıntılı olarak bkz. İ. H. Uzunçarşılı, “Marmara ve Karadeniz'in Birleştirilmesi Hakkında”, *Belleten* IV (14-15) 149-175; Konuyla ilgili ayrıca bkz. S. Şahin (2013), “Iustinianus'un Bithynia'da Sakarya Nehri Üzerine İnşa Ettirdiği Kanal ve Köprü Tesisleri”, *Eskiçağ Yazıları* 4, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları; F. G. Moore, “Three Canal Projects, Roman and Byzantine”, *American Journal of Archaeology*, 54 (2), 97-111; Ö. F. Yılmaz (2010), *Beş Asırlık Sakarya-Sapanca-Marmara Kanal Projeleri*, İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Şüpheli olan başka bir konu da bu hendeğin Kral'ın ölümü mü yoksa işin başarısızlığa uğraması sonucu mu tamamlanmadığı.” (10.41)

Traianus'tan Plinius'a

“Sözünü ettiğin göl, onu denizle birleştirmeyi istemem konusunda beni harekete geçirebilir. Ancak gölün, denize boşaldığı takdirde tamamen tükenmemesi için, ne kadar ve nereden su aldığını tam anlamıyla dikkatlice araştırmak gerekir. Calpurnius Macer'den bir kontrol memuru isteyebilirsin, ben de buradan sana bu tür işlerde usta olan birini göndereceğim”. (10.42)

Plinius, başka mektuplarında yukarıdaki iki mektuba benzer şekilde Nicaea (10.39), Claudiopolis (10.39), Sinope (10.90) ve Amastris (10.98) kentlerinde girişilmesini uygun gördüğü inşa faaliyetleriyle ilgili Traianus'u bilgilendirmiştir. Traianus, yazdığı cevaplarda genel itibarıyla, söz konusu faaliyetlerin kentlerin yararına olacağından şüphe duymadığını bildirmiş ve Plinius'u desteklemiştir (10.40, 91, 99). İmparatorluğun eyalete karşı sergilediği bu cömertliğin eyalet halkını memnun ettiğini, Traianus'a atfen kaleme alınan çeşitli yazıtlar yoluyla öğrenmekteyiz¹⁶.

Dini konular

Plinius'un mektuplarında dini anlamda iki farklı konuya değindiğini görüyoruz. Birincisi, yazar 49., 68. ve 70. mektuplarda Prusa ve Nicomedia kentlerinde insanların tapınma alanları ile ilgili bazı inşa faaliyetleriyle ilgili Traianus'a bilgi vermiş ve tavsiye istemiştir. Buna karşılık, Traianus bir mektubunda (10.69) dini konularda Roma uygulamalarına başvurmanın doğru olmayacağını, yapılması gerekenin kent yöneticilerinin daha önceden gelen geleneklere uygun hareket etmeleri olduğunu bildirmiştir. Traianus'un bu yaklaşımı son derece hoşgörü sahibi bir imparator olduğunu göstermektedir. İkinci olarak, Plinius 96. mektubunda Roma İmparatorluğu için oldukça yeni bir gelişmeden bahsediyor ve bu konuda imparatorun ne yapması gerektiği ile ilgili bilgi istiyor. Bu gelişme yeni ve hızla yayılmakta olan Hristiyan diniydi ve Roma bu inanışla henüz tanışmamıştı. Bu nedenle Plinius, insanların tepkisini çekecek yanlış bir uygulamaya gitmekten çekinmiş ve aşağıdaki mektubu yazma ihtiyacı hissetmiştir;

Plinius'tan İmparator Traianus'a

“Efendim, kuşku duyduğum konularda sana danışmak benim için bir kural haline geldi. Nitekim, kim kararsızlıklarına senden daha

¹⁶ Konuyla ilgili örnekler için bkz. Güçlü, 2007: 40-42.

iyi yol gösterebilir, bilmediğim konularda beni aydınlatabilir? Hristiyanların sorgulanmasında hiç bulunmadım; bu yüzden neden ve ne ölçüde sorgulandıklarını ya da cezalandırıldıklarını bilmiyorum. Yaş açısından ayırım gözetilip gözetilmeyeceği, en genç olanların daha yaşlılardan ayırt edilip edilmeyeceği, pişman olanların affedilip edilmeyeceği, kesinlikle Hristiyan olan kimsenin inkarda bulunmasının kendisine yarar sağlayıp sağlamayacağı, başka suçlar olmaksızın, sadece inanç açıklamasının mı yoksa inançla Hristiyan oldukları bildirilen kimselere karşı şu yolu izledim: onlara Hristiyan olup olmadıklarını sordum. İtiraf ettiklerinde ölüm cezasıyla gözünü korkutarak ikinci ve üçüncü kez yine sordum, direndiklerinde cezanın yerine getirilmesini emrettim. İtiraf ettikleri şey ne olursa olsun, inatçılığın ve katı dik başlılığın cezalandırılması gerektiğinden kuşku duymuyordum. Aynı çılgınlığa sahip başka kimselerde vardı; Roma yurttışı olduklarından, onların kente geri gönderilmelerini emrettim. Çok geçmeden benzer durumlarda olduğu gibi, salt soruşturma suçlamaları yaygınlaştırdı, farklı türde birçok vaka ortaya çıktı. Çok sayıda kişinin adını içeren ve kimin yazdığı bilinmeyen bir yazıt dikildi. Hristiyan olduklarını ya da eskiden olmuş olduklarını inkâr edenlerin, söyleyip yazdırdığım gibi dua ettikleri ve amaca uygun olarak tanrıların heykelleriyle birlikte getirmelerini emrettiğim senin heykelin önünde tütsü ve şarapla tapındıkları, ayrıca, İsa'yı lanetledikleri için –bunlardan hiçbirinin gerçek bir Hristiyana yaptırılmayacağı söylenir- salıverilmesi gerektiğini düşündüm. Adlarını muhbirlerin verdiği başka kimseler Hristiyan olduklarını önce itiraf, hemen sonra da inkâr etti; bu kişilerden bazıları üç yıl, bazıları birçok yıl, geri kalan çok az sayıdaki kişi de yirmi beş yıl önce Hristiyan olduklarını ama bu inancı artık terk ettiklerini söylediler. Bunların hepsi hem senin heykeline, hem de tanrıların tasvirlerine tapındılar, İsa'yı lanetlediler.

Öte yandan bu kişiler, en büyük suçlarının ya da yanlışlarının belli bir günde güneş doğmadan toplanmak, tanrı yerine koyup sırayla İsa'ya ilahi söylemek ve bir suç işlemek üzere değil; herhangi bir hırsızlık, yol kesme ya da zina suçu işlemek, sözünde durmak ve emaneti inkâr etmemek için kendilerini yeminle bağlamak olduğunu söylüyorlardı. Bunları yerine getirdikten sonra, törelerine göre, dağılıyor, sıradan ve zararsız yiyeceklerini paylaşmak için yeniden bir araya geliyorlardı; bu töreden de, senin yönergelerin doğrultusunda yasakladığım kulüplere ilişkin duyuruma uyararak, vazgeçtiklerini söylüyorlardı. Bu yüzden, ministra dedikleri iki köle kızıdan işkence yoluyla gerçeği araştırmamın gerekli olduğunu düşündüm. Çarpık ve aşırı boş inanç dışında hiçbir şey bulamadım.

Sonuçta, soruşturmayı erteleyip sana başvurduğum. Nitekim, özellikle suçlananların sayısı yüzünden konu sana danışmaya değer gözüktü. Gerçekten, her yaştan, her sınıftan kadın, erkek çok sayıda insan kovuşturma altındadır ve kovuşturma altında olacaktır. Bulaşıcı boş inanç, sadece kentlere değil, köylere, kırsal alanlara da yayılmış durumda; bu da denetlenebilir ve önlenilebilir gözüküyor. En azından, eskiden boş olan tapınaklarda yeniden toplanmaya; uzun bir aradan sonra dini törenleri canlandırmaya ve şimdiye kadar çok az sayıda alıcı bulan kurban etinin orada burada satılmaya başlandığı iyice anlaşılıyor. Bunlara bakarak, eğer pişmanlığa açık kapı bırakılırsa, kalabalık bir insan topluluğunun ıslah edilebileceği kolaylıkla düşünülebilir.” (10.96)

Traianus'tan Plinius'a

“Secundus'um, sana ihbar edilen Hristiyanların davalarını incelerken yapman gerekeni yaptın. Öte yandan, davalarda standart bir genel kural belirlemek mümkün değildir. Hristiyanlar aranıp toplanmamalıdır; ihbar edilir ve suçlanırlarsa, Hristiyan olduğunu inkâr eden ve tanrılarımıza tapınarak bunu açıkça belli eden kimse, geçmişte ne kadar kuşkulu biri olursa olsun, pişmanlığın ödülü karşılığında bağışlanacak şekilde cezalandırılmalıdır. Buna karşılık hazırlayanın adını vermediği ihbarnameler, herhangi bir suçlamada dikkate alınmamalıdır. Çünkü bu en kötü örnektir ve çağımızın ruhuna aykırıdır.”. (10.97)

Plinius ve Traianus, eyaletin diğer tüm sorunlarında oldukça yumuşak bir tavır sergilerken Hristiyanlık meselesinde idam dahil çeşitli cezalara başvurmuşlardır. Ancak Plinius bu durumu, kişilerin devlet otoritesine karşı gelmelerinin doğal bir sonucu olarak yorumlamış ve Traianus da onun bu tutumunu onaylamıştır. Ayrıca, bunun dışındaki hallerde kişilerin yargılanması yolunun titizlikle değerlendirilmesi gerektiği hususuna vurgu yapmıştır.

Sonuç

Roma İmparatorluğu'nun, tıpkı diğer imparatorluklar gibi hakimiyeti altındaki bölgelerin kaynaklarını ve insanlarını kontrol altında tutması, memurlarıyla arasındaki bilgi akışının düzenliliğiyle ilgilidir. Bu etkili iletişim bilgiyi toplamayı, işlemeyi, kararlar almayı ve bunları uygulamayı, imparatorluk idaresinin yetkin ve kalıcı kayıtlarını tutmayı mümkün kılar¹⁷. Nitekim çalışmamızda Bithynia Eyaleti valisi olan Plinius ile dönemin Roma

¹⁷ Norena, 2007: 239.

imparatoru Traianus arasında yaşanan haberleşme ağı ile bunun sonucu olarak ortaya çıkan yönetim bakış açısını inceledik. Ortaya çıkan tablodan Traianus'un, eyaletin idari, mali, kamusal, dini vb. başlıca sorunları konusunda oldukça yapıcı bir tavır içerisinde olduğu anlaşılmıştır. Çünkü istese Roma İmparatorluğu'nun gücünü kullanarak hiçbir imtiyaza ya da hoşgörülü davranışa ihtiyaç duymaksızın, salt dayatma ile bir baskı yönetimi kurabilirdi. Ancak bunun yerine, birçok konuda Roma kanunlarına ya da kişisel kararlara göre karar vermektense, sorunlu kentlerin kendi yerel kurallarının daha önce kullanımında olan kanunların¹⁸ uygulanması gerektiğini daha uygun bulmuştur. Bithynia Eyaleti'nin yönetimini olumsuz şekilde etkileyen uygulamaları ya da yöneticileri bertaraf etmek adına, yetkilerini bizzat kendisinin arttırdığı Plinius'u eyalete vali tayin etmiştir. Diğer bir deyişle Plinius klasik eyalet valisi tanımlamasının dışında yetkiler taşıyor ve buna dönük işler yapıyordu. Hukukun korunması, yargı düzeni ve asayişin sağlanması gibi genel görevlerin yanında eyalet kentlerinin kurumlarının iyileştirilmesi, eyalet sisteminde yaşanan kötüye kullanımların sonlandırılması ve ihlallerin belirlenerek ortadan kaldırılmasıyla bizzat ilgilenmiştir. Bu nedenle vaktinin çoğunu yerel kent konseylerinin işleyişi ve hesaplarının denetlenmesine harcamıştır¹⁹. Bu anlamda, Plinius'un Küçük Asia mektupları yazıldığı çağın yönetim anlayışına ışık tutması ve Bithynia Eyaleti'nin kentleriyle ilgili doğrudan bilgiler barındıran bir kaynak olması yönüyle önemlidir.

Kaynakça

- Arslan, M. (2007), *Mithradates IV Eupator: Roma'nın Büyük Düşmanı*, İstanbul: Odin Yayıncılık.
- Bekker-Nielsen, T. (2008) *Urban Life and Local Politics in Roman Bithynia*, Aarhus: Aarhus University Press.
- Bennet, J. (1997), *Trajan –Optimus Princeps-*, Bloomington: Indiana University Press.
- Carlos, F. N. (2009), “Ethics of Autocracy in the Roman World”, R. Y. Ballot (Ed), *A Companion to Greek and Roman Political Thought*, Malden: Blackwell Press.
- Cicero (1968), *Cicero's Letters to Atticus III*, Cambridge: Cambridge University Press.
- DIO CHRYSOSTOM, *Discourses*, trans. H. L. Crosby, London 1932.

¹⁸ MÖ 65 yılı civarında Roma-Pontus mücadelesi sırasında bölgede bulunan Romalı komutan Pompeius Bithynia ve Pontus kentleri için bir takım yasal düzenlemeler yapmıştır (*lex Pompeia*): Ayrıntılı bilgi için bkz. Marshall, 1968: 103-109; Arslan 2007: 484-493; ayrıca, Plinius'un da 79.-112. ve 114. mektuplarında Pompeius Yasası'na değindiğini görmekteyiz (Plinius, *Epistulae* X.79-112-114).

¹⁹ Richardson, 1984: 75.

- EUTROPIUS (2006), *Roma Tarihinin Özeti*, çev. Ç. Menzilioğlu, İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Goodman, M. (1997), *The Roman World 44 BC – AD 180*, London: Routledge Press.
- Güçlü, D. (2007), “Antik Bithynia Bölgesinin Tarihsel İçerikli Yazıtlar Kataloğu ve Tarihçesi”, *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Antalya.
- Hooper, F. (1979), *Roman Realities*, Detroit: Wayne State University Press.
- Kuiper, K. (2010), *Ancient Rome: From Romulus and Remus to the Visigoth Invasion*, New York: Rosen Publishing Group.
- Kurt, M. (2010), “Cicero’nun Kilikya Eyaleti Valiliği ve Parth Krallığı”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (2), 51-64.
- Lewick, B. (1979), “Pliny in Bithynia –And What Followed”, *Greece and Rome*, 26 (2), 119-131.
- Lowe, W. D. (1913), *Anecdotes from Pliny’s Letters*, Oxford: Clarendon Press.
- Marshall, A. J. (1968), “Pompey’s Organization of Bithynia-Pontus: Two Neglected Texts”, *The Journal of Roman Studies*, 58 (1-2), 103-109.
- Millar, F. (2004), *Rome, The Greek World and The East II*, London: The University of North Carolina Press.
- Moore, F. G. (1950), “Three Canal Projects, Roman and Byzantine”, *American Journal of Archaeology*, 54 (2), 97-111.
- Norena, C. F. (2007), “The Social of Pliny’s Correspondence with Trajan”, *American Journal of Philology*, Sayı (128), 239-277.
- PLINIUS (1999), *Genç Plinius’un Anadolu Mektupları: 10. Kitap*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- PROKOPIUS (1914), *De Aedificiis*, trans. H. B. Dewing, London: Harvard University Press.
- Rees, R. (2012), *Latin Panegyric*, Oxford: Oxford University Press.
- Richardson, J. (1984), *Roman Provincial Administration*, London: Bristol Classical Press.
- Salmon E. T. (1959), *A History of Roman World from 30 B.C. to A.C. 138*, London: Routledge Publishing.
- Sherwin-White, A. N. (1966), *The Letters of Pliny*, Oxford: Clarendon Press.
- _____, (1962), “Trajan’s Replies to Pliny –Authorship and Necessity”, *The Journal of Roman Studies*, 52 (1-2), 114-125.
- Stadter, P. A. (2006), “Pliny and the Ideology of Empire: The Correspondence with Trajan”, *Prometheus*, Sayı (32), 61-76.

- Şahin, S. (2013), “Iustinianus’un Bithynia’da Sakarya Nehri Üzerine İnşa Ettirdiği Kanal ve Köprü Tesisleri”, *Eskiçağ Yazıları* 4, (s.1-30), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- TACITUS (2000), *Agricola*, trans. M. Hutton, Cambridge: Cambridge University Press.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1940), “Marmara ve Karadeniz’in Birleştirilmesi Hakkında”, *Bellekten*, IV (14-15), 149-175.
- Woolf, G. (2006), “Pliny’s Province”, T. Bekker-Nielsen (Ed.), *Rome and The Black Sea Region*, (s. 93-108), Esbjerg: Aarhus University Press.
- Yılmaz, Ö. F. (2010), *Beş Asırlık Sakarya-Sapanca-Marmara Kanal Projeleri*, İstanbul: Çamlıca Yayınları.